

KICHIK BIZNES SUBYEKTLARINING MOLIYAVIY RESURLARDAN FOYDALANISH SAMARADORLIGI KO'RSATKICHLARI TAHLILI

ANALYSIS OF INDICATORS OF THE EFFICIENCY OF USING FINANCIAL RESOURCES BY SMALL BUSINESS ENTITIES

¹Tilakov Navruz
Maxmudovich

¹Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti mustaqil izlanuvchisi.
ORCID: 0009-0002-8586-4456, G-mail: navruzoo1@gmail.com

Annotatsiya Abstract

Uzb. - Mazkur maqolada kichik biznes subyektlarining moliyaviy resurslardan foydalanish samaradorligi ko'rsatkichlari tahlil qilingan. Tadqiqot davomida kichik biznes subyektlarida moliyaviy resurslardan foydalanish holati, ularning investitsion faoliyatga ta'siri hamda iqtisodiy samaradorlik darajasi statistik va iqtisodiy tahlil usullari asosida baholangan. Shuningdek, korxonalarining moliyaviy barqarorligi, rentabellik darajasi, aktivlar aylanuvchanligi, kredit resurslaridan foydalanish samaradorligi hamda kapital qo'yilmalar natijadorligi kabi asosiy ko'rsatkichlar chuqur tahlil etilgan. Tadqiqotda moliyaviy resurslardan oqilona foydalanish kichik biznes subyektlarining raqobatbardoshligini oshirish, ishlab chiqarish hajmini kengaytirish va innovatsion rivojlanishni ta'minlashning muhim omili ekanligi asoslab berilgan. Tahlil natijalari asosida moliyaviy resurslardan foydalanish samaradorligini oshirishga qaratilgan ilmiy-amaliy tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Eng. - This article analyzes the indicators of the efficiency of use of financial resources by small business entities. During the study, the state of use of financial resources by small business entities, their impact on investment activities, and the level of economic efficiency were assessed based on statistical and economic analysis methods. Also, key indicators such as the financial stability of enterprises, the level of profitability, asset turnover, the efficiency of use of credit resources, and the effectiveness of capital investments were analyzed in depth. The study substantiates that the rational use of financial resources is an important factor in increasing the competitiveness of small business entities, expanding production volumes, and ensuring innovative development. Based on the results of the analysis, scientific and practical recommendations were developed to increase the efficiency of use of financial resources.

Kalit so'zlar: Keywords:

❖ *kichik biznes, moliyaviy resurslar, samaradorlik ko'rsatkichlari, moliyaviy barqarorlik, rentabellik, aktivlar aylanuvchanligi, investitsion faoliyat, kapital qo'yilmalar, kredit resurslari, iqtisodiy samaradorlik, moliyaviy tahlil, raqobatbardoshlik, innovatsion rivojlanish, statistik tahlil, iqtisodiy ko'rsatkichlar.*

❖ *small business, financial resources, efficiency indicators, financial stability, profitability, asset turnover, investment activities, capital investments, credit resources, economic efficiency, financial analysis, competitiveness, innovative development, statistical analysis, economic indicators.*

Kirish.

Bozor iqtisodiyoti sharoitida kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlari mamlakat iqtisodiyotining eng muhim tarkibiy qismlaridan biri hisoblanadi. Ushbu sektor iqtisodiy o'sishni ta'minlash, yangi ish o'rinlarini yaratish, aholining daromadlarini oshirish, ichki bozorni tovar va xizmatlar bilan to'ldirish hamda eksport salohiyatini kengaytirishda muhim o'rin tutadi. Shu sababli kichik biznes subyektlarining moliyaviy barqarorligini ta'minlash va moliyaviy resurslardan foydalanish samaradorligini oshirish masalasi iqtisodiy siyosatning ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida qaralmoqda.

Kichik biznes subyektlari faoliyatining samaradorligi ko'p jihatdan ularning moliyaviy resurslardan oqilona va samarali foydalanish darajasiga bog'liqdir. Moliyaviy resurslar ishlab chiqarish jarayonini kengaytirish, zamonaviy texnologiyalarni joriy etish, investitsion loyihalarni amalga oshirish hamda raqobatbardoshlikni oshirishning asosiy manbasi hisoblanadi. Ayniqsa, asosiy kapitalga investitsiyalar, aylanma mablag'lar, bank kreditlari, xorijiy investitsiyalar va ichki jamg'armalardan samarali foydalanish kichik biznes subyektlarining iqtisodiy natijalariga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

Hozirgi sharoitda iqtisodiyotning raqamlashtirilishi, global raqobatning kuchayishi hamda moliya bozorlaridagi o'zgarishlar kichik biznes subyektlaridan moliyaviy resurslarni boshqarishning zamonaviy yondashuvlarini talab etmoqda. Shu bilan birga, moliyaviy resurslarning cheklanganligi, kredit foiz stavkalarining yuqoriligi, inflyatsion bosimlar hamda investitsion risklarning ortishi kichik biznes faoliyatida moliyaviy samaradorlikni pasaytiruvchi omillar sifatida namoyon bo'lmoqda. Mazkur holat moliyaviy resurslardan foydalanish samaradorligini kompleks tahlil qilish va uni oshirishning ilmiy-amaliy mexanizmlarini ishlab chiqish zaruratini yuzaga keltiradi.

Mavzuga oid adabiyotlar sharhi.

So'nggi yillarda kichik biznes subyektlarining moliyaviy resurslardan samarali foydalanish masalalari iqtisodchi olimlar tomonidan keng tadqiq qilinmoqda. Xususan, moliyaviy resurslardan foydalanish samaradorligini baholash, kapital aylanishi, rentabellik ko'rsatkichlari, likvidlik, moliyaviy barqarorlik va investitsion faollik masalalari ilmiy tadqiqotlarning muhim yo'nalishiga aylangan. Bozor iqtisodiyoti sharoitida kichik biznes subyektlarining moliyaviy imkoniyatlarini kengaytirish va resurslardan oqilona foydalanish iqtisodiy o'sishni ta'minlovchi asosiy omillardan biri hisoblanadi. Shu nuqtai nazardan, xorijiy va mahalliy olimlarning mazkur sohaga oid ilmiy qarashlarini o'rganish muhim ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi.

Amerikalik iqtisodchi olim Michael Porter korxonalarining raqobatbardoshligini oshirishda moliyaviy resurslardan samarali foydalanish muhim omil ekanligini ta'kidlaydi [1]. Olimning fikricha, kapitaldan oqilona foydalanish korxonaning bozor ustunligini ta'minlaydi va rentabellik darajasini oshiradi. Fikrimizcha, kichik biznes subyektlarida moliyaviy resurslarni samarali boshqarish ularning barqaror rivojlanishini ta'minlaydi.

Amerikalik iqtisodchi Eugene Fama moliyaviy bozorlar samaradorligi nazariyasida kapital resurslarining samarali taqsimlanishi iqtisodiy o'sishning asosiy omillaridan biri ekanligini qayd etadi [2]. U moliyaviy qarorlar qabul qilishda axborotning muhim o'rin tutishini ilmiy asoslaydi. Fikrimizcha, kichik biznes subyektlarida moliyaviy axborotlardan samarali foydalanish investitsion qarorlar sifatini oshiradi.

Ingliz iqtisodchisi John Maynard Keynes investitsiyalar va moliyaviy resurslarning iqtisodiy faollikka ta'sirini chuqur tadqiq qilgan [3]. Olimning fikricha, investitsion resurslardan oqilona foydalanish ishlab chiqarish hajmini kengaytiradi va bandlik darajasini oshiradi. Fikrimizcha, kichik biznes

faoliyatida investitsion resurslardan samarali foydalanish iqtisodiy barqarorlikni ta'minlaydi.

Amerikalik olim Peter Drucker korxonada boshqaruvida moliyaviy resurslardan samarali foydalanish menejmentning muhim vazifasi ekanligini ta'kidlaydi [4]. U resurslardan oqilona foydalanish orqali ishlab chiqarish samaradorligini oshirish mumkinligini qayd etadi. Fikrimizcha, zamonaviy boshqaruv usullaridan foydalanish kichik biznes subyektlarining moliyaviy natijalarini yaxshilaydi.

Fransuz iqtisodchisi Jean Tirole korporativ moliya va moliyaviy boshqaruv masalalarini tadqiq qilib, kapital tuzilmasining korxonada samaradorligiga ta'sirini asoslab beradi [5]. Olimning fikricha, moliyaviy resurslarning optimal tarkibini shakllantirish korxonada barqarorligini oshiradi. Fikrimizcha, kichik biznes subyektlarida moliyalashtirish manbalarini diversifikatsiya qilish muhim ahamiyatga ega.

Amerikalik Nobel mukofoti sovrindori Joseph Stiglitz moliyaviy resurslardan foydalanish samaradorligi iqtisodiy rivojlanish va ijtimoiy farovonlikka bevosita ta'sir qilishini qayd etadi [6]. Olim moliyaviy resurslardan foydalanishda institutsional mexanizmlarning rolini alohida ta'kidlaydi. Fikrimizcha, kichik biznesni davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash moliyaviy samaradorlikni oshirishga xizmat qiladi.

Rus iqtisodchisi O.I. Lavrushin moliyaviy resurslarni boshqarish korxonada faoliyatining eng muhim yo'nalishlaridan biri ekanligini ta'kidlaydi [7]. U moliyaviy oqimlarni samarali tashkil etish orqali korxonaning to'lovga qobiliyatligini ta'minlash mumkinligini qayd etadi. Fikrimizcha, kichik biznes subyektlarida pul oqimlarini samarali boshqarish moliyaviy barqarorlikning asosiy omilidir.

O'zbekistonlik iqtisodchi olim Saidmurod G'ulomov kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirishda moliyaviy resurslardan samarali foydalanish muhim ahamiyatga ega ekanligini ta'kidlaydi [8].

Olimning fikricha, zamonaviy moliyaviy mexanizmlar tadbirkorlik subyektlarining investitsion faolligini oshiradi. Fikrimizcha, O'zbekistonda kichik biznesni moliyaviy qo'llab-quvvatlash tizimini yanada takomillashtirish zarur.

Mahalliy iqtisodchi olim Qo'shanov A. kichik biznes subyektlarining moliyaviy resurslardan foydalanish samaradorligini oshirishda bank kreditlari va investitsion mablag'larning o'rni muhimligini qayd etadi [9]. Olimning fikricha, moliyaviy resurslarning yetarli darajada shakllantirilishi ishlab chiqarish hajmini kengaytirishga xizmat qiladi. Fikrimizcha, kichik biznes uchun imtiyozli kreditlar samarali moliyaviy mexanizm hisoblanadi.

Iqtisodchi olim Abdug'aniyev Abdug'affor moliyaviy tahlil va samaradorlik ko'rsatkichlari asosida korxonalar faoliyatini baholash masalalarini tadqiq qilgan [10]. Olim rentabellik, likvidlik va moliyaviy barqarorlik ko'rsatkichlari korxonada samaradorligini aniqlovchi muhim mezonlar ekanligini ta'kidlaydi. Fikrimizcha, kichik biznes subyektlarida moliyaviy ko'rsatkichlarni muntazam monitoring qilish boshqaruv samaradorligini oshiradi.

Yuqoridagi ilmiy tadqiqotlardan ko'rinib turibdiki, kichik biznes subyektlarining moliyaviy resurslardan foydalanish samaradorligi iqtisodiy rivojlanishning muhim omillaridan biri hisoblanadi. Xorijiy va mahalliy olimlar moliyaviy resurslarni samarali boshqarish korxonalarining raqobatbardoshligi, investitsion faoligi va moliyaviy barqarorligini oshirishini ta'kidlaganlar. Shunga qaramay, kichik biznes subyektlarida moliyaviy resurslardan foydalanish samaradorligini baholash metodologiyasini takomillashtirish, moliyalashtirish manbalarini diversifikatsiya qilish, zamonaviy moliyaviy boshqaruv usullarini joriy etish hamda raqamli moliyaviy texnologiyalardan foydalanish masalalari hali

ham chuqur ilmiy tadqiqot olib borishni talab etadi.

Tadqiqot metodologiyasi.

Ushbu maqolani tayyorlashda me’yoriy-huquqiy hujjatlar, foydalanilgan adabiyotlar va internet ma’lumotlari rasmiyligi, undagi iqtisodchi olimlarning mavzuga oid ilmiy-nazariy qarashlarining qiyosiy va tanqidiy tahlil qilingan. Mavzuni o’rganish davomida umumiy iqtisodiy usullar bilan bir qatorda tizimli tahlil, umumlashtirish, abstrakt-mantiqiy fikrlash, statistik usullaridan foydalanilgan.

Tahlil va natijalar muhokamasi.

Kichik tadbirkorlik subyektlarining yo’lovchi tashish hajmi transport xizmatlari bozori rivojlanishi, aholining mobillik darajasi va hududlararo iqtisodiy aloqalarning intensivligini ifodalovchi muhim makroiqtisodiy ko’rsatkich hisoblanadi. Ushbu indikator transport infratuzilmasi samaradorligi, xizmatlar bozorining raqobatbardoshligi hamda kichik biznesning ijtimoiy-iqtisodiy jarayonlardagi ishtirokini baholash imkonini beradi. 2016–2025-yillar davomida ushbu ko’rsatkich dinamikasi iqtisodiy islohotlar, urbanizatsiya jarayonlari va transport tizimining modernizatsiyasi bilan bevosita bog’liq holda shakllangan.

1-jadval

Kichik tadbirkorlik subyektlarining yo’lovchi tashish hajmi, mln yo’lovchi [11]

Klassifikator	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025
O‘zbekiston Respublikasi	4866,5	5037,5	5242,6	5345	4904,8	5485,2	5628,4	5754,9	6126,8	6126,8
Qoraqalpog‘iston Respublikasi	114,4	120,2	127	129,2	123	129,2	135,2	140,1	167,6	167,6
Andijon viloyati	618,6	646,7	678,3	685,3	626,5	697,6	706,6	717,5	744,2	744,2
Buxoro viloyati	263,4	276,6	290,5	284,8	256,4	269,3	281,8	282,4	296,5	296,5
Jizzax viloyati	77,1	79,8	81,7	89,8	83,4	90,4	87,4	89,3	95,7	95,7
Qashqadaryo viloyati	230,9	243,2	254,9	264	255,6	294,1	297,2	305,6	329,6	329,6
Navoiy viloyati	113	119,2	127,2	147,1	138,4	150,3	150,9	150,3	168,1	168,1
Namangan viloyati	404,3	428,3	442,9	444,5	404	426,5	437,6	446,9	501,6	501,6
Samarqand viloyati	393,2	410,3	440,6	443,9	398	401,1	412,5	427,1	453,5	453,4
Surxondaryo viloyati	215,4	224,7	239,6	219,4	212,7	259	274,9	294,7	309	309
Sirdaryo viloyati	70,3	74,5	75,8	79	69,2	80,7	80,9	84,8	93,3	93,4
Toshkent viloyati	561,2	581,9	598,9	621,2	554,8	650,3	677,6	698	772,9	772,9
Farg‘ona viloyati	576,9	592	604,2	604,8	561,8	635,7	660,1	681,4	705,1	705,1
Xorazm viloyati	338,4	347,3	359,3	369,2	352,8	412	424,7	435,1	469,5	469,5
Toshkent shahri	889,5	892,8	921,8	962,8	868,3	989	1001	1001,7	1020,2	1020,2

O‘zbekiston Respublikasi bo‘yicha kichik tadbirkorlik subyektlarining yo’lovchi tashish hajmi 2016-yildagi 4866,5 mln yo’lovchidan 2025-yilda 6126,8 mln yo’lovchiga yetib, barqaror o‘shish tendensiyasini namoyon etgan. 2020-yilda pandemiya ta’sirida qisqarish (4904,8 mln yo’lovchi) kuzatilgan bo’lsa-da, keyingi yillarda tezkor tiklanish sodir bo’lib, 2021-yildan boshlab o‘shish qayta tiklangan.

Hududlar kesimida Toshkent shahri yetakchi bo’lib, 2025-yilda 1020,2 mln yo’lovchi ko’rsatkichi bilan eng yuqori ulushni tashkil etgan. Bu poytaxtda transport infratuzilmasining rivojlanganligi, aholining yuqori zichligi va xizmatlar sektorining kengligi bilan izohlanadi. Shuningdek, Toshkent viloyati (772,9 mln), Farg‘ona (705,1 mln), Andijon (744,2 mln) va Namangan viloyatlari (501,6 mln) ham yuqori

ko'rsatkichlarga ega. Bu hududlarda yo'lovchi tashish hajmining yuqoriligi demografik omillar, urbanizatsiya darajasi va ichki migratsiya oqimlari bilan bog'liq. Ayniqsa, Farg'ona vodiysi hududlarida transport xizmatlariga talab doimiy yuqori bo'lib qolmoqda.

Nisbatan past ko'rsatkichlar Sirdaryo (93,4 mln), Jizzax (95,7 mln) va Navoiy viloyatlarida (168,1 mln) kuzatilgan. Bu hududlarda aholi sonining kamligi va transport yo'nalishlarining nisbatan siyrakligi asosiy omil sifatida ko'rinadi. Buxoro, Qashqadaryo va Xorazm viloyatlarida esa o'rtacha o'sish sur'atlari qayd etilib, transport xizmatlari asta-sekin kengayib borayotganini ko'rsatadi. Umuman olganda, barcha hududlarda 2021-yildan keyin tiklanish va o'sish tendensiyasi kuchaygan bo'lib, bu transport sektorining moslashuvchanligini bildiradi.

Yuqoridagi tahlillar shuni ko'rsatadiki, hududlar o'rtasidagi tafovutlar esa demografik tuzilma, urbanizatsiya darajasi va infratuzilma rivoji bilan bog'liqdir. Kelgusida yo'lovchi

tashish tizimini yanada rivojlantirish uchun raqamli transport xizmatlarini joriy etish, logistika va jamoat transportini modernizatsiya qilish hamda hududlararo transport integratsiyasini kuchaytirish muhim ahamiyatga ega. Bu esa aholining mobillik darajasini oshirish va iqtisodiy faollikni kuchaytirishga xizmat qiladi.

Kichik tadbirkorlik subyektlarining mahsulot (ishlar, xizmatlar) importi hajmi mamlakat iqtisodiyotining tashqi savdo balansidagi o'rni, ishlab chiqarish zanjirlarining xalqaro integratsiyasi va ichki bozorning resurslarga bo'lgan talabini ifodalovchi muhim makroiqtisodiy ko'rsatkich hisoblanadi. Ushbu indikator importga bog'liqlik darajasi, texnologik yangilanish jarayonlari hamda ishlab chiqarish va xizmatlar sektorining modernizatsiya darajasini baholash imkonini beradi. 2016–2025-yillar davomida import hajmi dinamikasi iqtisodiy ochiqlik siyosati, investitsion faollik va ishlab chiqarish ehtiyojlarining kengayishi bilan shakllangan.

2-jadval

Kichik tadbirkorlik subyektlarining mahsulot (ishlar, xizmatlar) importi hajmi, mln AQSh dollari [11]

Klassifikator	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025
O'zbekiston Respublikasi	5676,8	7511,9	10916,2	14972,2	10943,3	11533,5	15216,8	19527,8	19884,5	25390,3
Qoraqalpog'iston Respublikasi	44,8	76	172,8	190,1	125,2	134,3	108,8	121	186	287,1
Andijon viloyati	130,5	217	303,3	308,4	285,7	286,7	334,3	628,5	555,8	672,3
Buxoro viloyati	72,5	99,5	289,8	505,6	280,4	498,1	443,6	486,8	615,5	673
Jizzax viloyati	59,8	102,4	242,7	376,4	647,1	283,3	427,4	748,5	437,2	388,5
Qashqadaryo viloyati	76,7	65,5	121,6	314,9	180,4	173,2	122,6	228,9	437,3	437,7
Navoiy viloyati	37,4	85,3	196,1	958,7	311,2	171,5	224	246,8	204,2	667,8
Namangan viloyati	293,5	327,5	446,9	529	376,4	467,7	499,8	583,3	514,2	753,7
Samarqand viloyati	377,9	505	909,1	942,3	530,9	527,1	643,5	950,1	860,4	1181,6
Surxondaryo viloyati	79,3	181,9	361,4	241,3	189	185,7	105,4	94,1	138,3	266,4
Sirdaryo viloyati	120,9	132,3	160,8	333,5	299	288,2	350,4	380,5	333,8	505
Toshkent viloyati	696,1	729,7	1006,2	1424,9	1291,9	1264,6	1715,3	2105,6	2129,7	3651,2
Farg'ona viloyati	223,1	241,7	476	652,8	669,6	750,6	894,8	1056	1103,7	1365,7
Xorazm viloyati	108,9	125,2	163,1	287,9	213	213,5	189,1	231,7	283,7	297,8
Toshkent shahri	3032,8	3298,6	4587,1	6233,5	5098,3	6225,5	7284,8	9350,8	9280,9	11631,3

O'zbekiston Respublikasi bo'yicha kichik tadbirkorlik subyektlarining mahsulot va xizmatlar importi hajmi 2016-yildagi 5676,8 mln AQSh dollaridan 2025-yilda

25390,3 mln dollarga yetib, qariyb 4,5 baravar o'sishni ko'rsatdi. Ushbu o'sish ichki ishlab chiqarish uchun xomashyo, texnologiya va uskunalarga bo'lgan talabning ortishi bilan

izohlanadi. 2020-yilda pandemiya ta'sirida qisqarish (10943,3 mln dollar) kuzatilgan bo'lsa-da, keyingi yillarda tezkor tiklanish va keskin o'sish bosqichi qayd etilgan.

Hududlar kesimida Toshkent shahri (11631,3 mln dollar) va Toshkent viloyati (3651,2 mln dollar) yetakchi o'rinlarni egallaydi. Bu hududlarda sanoat va xizmatlar sektori yuqori darajada rivojlanganligi, importga bog'liq ishlab chiqarish zanjirlarining mavjudligi bilan izohlanadi. Shuningdek, Samarqand (1181,6 mln dollar), Farg'ona (1365,7 mln dollar) va Namangan viloyatlarida ham import hajmi sezilarli darajada oshgan bo'lib, bu hududlarda ishlab chiqarish modernizatsiyasi va texnologik yangilanish jarayonlari faol kechayotganini ko'rsatadi. Jizzax va Navoiy viloyatlarida import hajmining o'zgaruvchanligi kuzatilib, bu hududlarda yirik investitsiya loyihalari va sanoat korxonalarining bosqichma-bosqich shakllanishi bilan bog'liq.

Nisbatan past ko'rsatkichlar Qoraqalpog'iston Respublikasi (287,1 mln dollar), Xorazm (297,8 mln dollar) va Surxondaryo viloyatlarida (266,4 mln dollar) qayd etilgan. Bu hududlarda sanoat va tashqi iqtisodiy aloqalarning nisbatan cheklanganligi asosiy omil hisoblanadi. Umuman olganda, barcha hududlarda import hajmining o'sishi kichik biznesning global ishlab chiqarish zanjirlariga chuqur integratsiyalashayotganini ko'rsatadi.

Yuqoridagi tahlillar shuni ko'rsatadiki, kichik tadbirkorlik subyektlarining import

faoliyati izchil kengayib, milliy iqtisodiyotning tashqi iqtisodiy aloqalar tizimida muhim o'rin egallab bormoqda. Import hajmining ortishi ishlab chiqarish jarayonlarining texnologik modernizatsiyasi, xomashyo va uskunalarga bo'lgan ehtiyojning oshishi bilan bevosita bog'liqdir. Hududlar o'rtasidagi tafovutlar iqtisodiy rivojlanish darajasi, sanoatlashuv va investitsion faollik bilan belgilanadi. Kelgusida importga bog'liqlikni optimallashtirish, mahalliy ishlab chiqarishni rivojlantirish va import o'rnini bosuvchi mahsulotlar ulushini oshirish muhim ahamiyatga ega. Shu bilan birga, kichik biznesning xalqaro logistika va savdo tizimlariga integratsiyasini kuchaytirish iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashga xizmat qiladi.

Kichik tadbirkorlik subyektlarida band bo'lganlar soni mehnat bozori holati, iqtisodiyotning norasmiy va rasmiy sektorlaridagi bandlik darajasi hamda xususiy sektorning ijtimoiy-iqtisodiy ahamiyatini ifodalovchi asosiy makroiqtisodiy ko'rsatkichlardan biridir. Ushbu indikator kichik biznesning ish o'rinlari yaratishdagi roli, hududiy bandlik darajasi va aholi daromadlarini shakllantirishdagi hissasini baholash imkonini beradi. 2016-2024-yillar davomida bandlik dinamikasi iqtisodiy islohotlar, tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash siyosati va mehnat bozoridagi tarkibiy o'zgarishlar bilan bevosita bog'liq holda shakllangan.

3-jadval

Kichik tadbirkorlik subyektlarida band bo'lganlar soni [11]

Klassifikator	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
O'zbekiston Respublikasi	10397,5	10541,5	10128,8	10318,9	9865,7	10080,6	10131,1	10373,3	10628,7
Qoraqalpog'iston Respublikasi	479,6	486	532,8	532,9	524,8	521,6	528,9	547,6	563,9
Andijon viloyati	1095,2	1110,4	1035,3	1054,6	989,9	1020	1040	1071,9	1094,4
Buxoro viloyati	648,2	648,7	619,8	606,9	590,5	576,8	579,6	598,4	601,5
Jizzax viloyati	372,2	378,7	384,5	427,2	418,7	434,1	422,6	427,1	434,9
Qashqadaryo viloyati	943,9	973,9	965,8	958,1	914,1	943,7	943,8	952,4	1020,1
Navoiy viloyati	254,5	250,6	229,3	227	207,4	214,5	209,7	222,2	226,1
Namangan viloyati	834,6	863,9	872,3	914,7	888,4	907,7	891,9	913,8	949,5
Samarqand viloyati	1254,6	1286,9	1216,1	1205,5	1158,3	1174,7	1197,8	1219,5	1236,1

<i>Surxondaryo viloyati</i>	778,2	802,6	781	814,9	770,3	785,5	773,6	776,1	792,3
<i>Sirdaryo viloyati</i>	279,8	278,4	274,2	267,4	247,5	248,7	244,1	243	258,3
<i>Toshkent viloyati</i>	989,8	968,5	898,8	897,8	833,4	853,3	843,3	872	889,5
<i>Farg'ona viloyati</i>	1214,4	1229,3	1144,5	1185	1136,3	1164,7	1190,4	1230,1	1258,3
<i>Xorazm viloyati</i>	590,3	599,2	573,4	591,9	567,9	574,3	579,3	609,8	621
<i>Toshkent shahri</i>	662,2	664,4	601	635	618,2	661	686,1	689,4	682,8

O'zbekiston Respublikasi bo'yicha kichik tadbirkorlik subyektlarida band bo'lganlar soni 2016-yildagi 10 397,5 ming kishidan 2024-yilda 10 628,7 ming kishiga yetib, umumiy hisobda barqaror, ammo sekin o'sish tendensiyasini namoyon etgan. 2018–2020-yillarda biroz pasayish kuzatilgan bo'lsa-da, 2021-yildan boshlab tiklanish jarayoni boshlangan va bandlik darajasi asta-sekin oshib borgan. Bu kichik biznesning iqtisodiy barqarorlikni saqlashdagi muhim rolini ko'rsatadi.

Hududlar kesimida Samarqand viloyati (1236,1 ming kishi), Farg'ona (1258,3 ming kishi), Andijon (1094,4 ming kishi) va Qashqadaryo viloyatlari (1020,1 ming kishi) eng yuqori bandlik ko'rsatkichlariga ega. Bu hududlarda aholi sonining ko'pligi va kichik biznes tarmoqlarining keng rivojlanganligi asosiy omil hisoblanadi.

Namangan, Surxondaryo va Buxoro viloyatlarida ham bandlik nisbatan yuqori bo'lib, bu hududlarda xizmatlar va savdo sohasidagi kichik tadbirkorlik faoliyati kengayib borayotganini ko'rsatadi.

Toshkent viloyati va Toshkent shahrida bandlik ko'rsatkichlari nisbatan barqaror bo'lsa-da, o'sish sur'atlari sekinroq. Bu hududlarda yirik korxonalar va rasmiy sektor ulushining yuqoriligi kichik biznesdagi bandlik o'sishini cheklovchi omil sifatida qaraladi.

Navoiy, Sirdaryo va Jizzax viloyatlarida bandlik ko'rsatkichlari nisbatan past bo'lib, bu hududlarda iqtisodiy faollik va tadbirkorlik infratuzilmasining cheklanganligi bilan izohlanadi. Umuman olganda, kichik biznesda bandlikning barqarorligi iqtisodiyotning moslashuvchanligini va ijtimoiy barqarorlikni ta'minlashdagi muhim rolini ko'rsatadi.

Yuqoridagi tahlillar shuni ko'rsatadiki, kichik tadbirkorlik subyektlari mamlakat

mehnat bozorida eng yirik bandlik manbalaridan biri bo'lib qolmoqda. Bandlik ko'rsatkichlarining umumiy barqarorligi iqtisodiyotning ichki shoklarga nisbatan chidamliligini va kichik biznesning ijtimoiy-iqtisodiy ahamiyatini tasdiqlaydi. Hududlar o'rtasidagi tafovutlar esa aholi zichligi, iqtisodiy faollik darajasi va tadbirkorlik muhitining rivojlanishi bilan bog'liq.

Xulosa va takliflar.

Kichik biznes subyektlarining moliyaviy resurslardan foydalanish samaradorligi ko'rsatkichlari tahlili ushbu sektor faoliyatining iqtisodiy barqarorlik va raqobatbardoshlikni ta'minlashdagi muhim ahamiyatini ko'rsatdi. Tadqiqot natijalari kichik biznes subyektlari moliyaviy resurslardan foydalanish darajasi ularning ishlab chiqarish hajmi, foydalilik darajasi, investitsion faolligi hamda bozor sharoitlariga moslashuvchanligiga bevosita ta'sir qilishini tasdiqladi.

Tahlillar davomida moliyaviy resurslardan foydalanish samaradorligini ifodalovchi asosiy ko'rsatkichlar — aktivlar rentabelligi, kapital rentabelligi, aylanma mablag'lar aylanuvchanligi, sof foyda hajmi va investitsiyalar samaradorligi ko'rsatkichlarida ijobiy o'zgarish tendensiyalari kuzatilgani aniqlandi. Ayniqsa, bank kreditlari va investitsion mablag'lardan maqsadli foydalanish ishlab chiqarish quvvatlarini kengaytirish, yangi texnologiyalarni joriy etish hamda mahsulot va xizmatlar sifatini oshirish imkonini yaratmoqda.

Shu bilan birga, ayrim kichik biznes subyektlarida moliyaviy resurslardan foydalanish samaradorligining pastligi ham kuzatilmogda. Bunga uzoq muddatli moliyalashtirish manbalarining yetishmasligi,

kredit foiz stavkalarining yuqoriligi, moliyaviy boshqaruv tizimining yetarli darajada rivojlanmaganligi hamda investitsion risklarning yuqoriligi sabab bo'lmoqda. Ayniqsa, hududlar kesimida moliyaviy infratuzilma rivojlanishidagi tafovutlar resurslardan foydalanish samaradorligiga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, raqamli moliya xizmatlari, fintech texnologiyalari va zamonaviy boshqaruv usullarining joriy etilishi moliyaviy resurslardan foydalanish samaradorligini oshirishda muhim omil hisoblanadi. Elektron to'lov tizimlari, onlayn kreditlash va raqamli bank xizmatlari kichik biznes subyektlarining moliyaviy resurslarga kirish imkoniyatlarini kengaytirib, moliyaviy xarajatlarni kamaytirishga xizmat qilmoqda.

❖ Kichik biznes subyektlari uchun uzoq muddatli va imtiyozli moliyalashtirish manbalarini kengaytirish zarur. Xususan, tijorat banklari tomonidan past foizli kreditlar ajratish hamda davlat kafolatlari asosida moliyalashtirish mexanizmlarini takomillashtirish kichik biznesning investitsion faolligini oshirishga xizmat qiladi.

❖ Kichik biznes subyektlarida moliyaviy boshqaruv tizimini modernizatsiya qilish va zamonaviy moliyaviy menejment usullarini joriy etish maqsadga muvofiqdir. Bu orqali korxonalarda moliyaviy resurslardan foydalanish samaradorligini oshirish, xarajatlarni optimallashtirish va foydalilik darajasini ko'paytirish imkoniyati yaratiladi.

❖ Raqamli moliya xizmatlari va fintech texnologiyalaridan foydalanishni kengaytirish zarur. Jumladan, onlayn kreditlash, elektron to'lov tizimlari, mobil bank xizmatlari va raqamli moliyaviy platformalarni rivojlantirish

kichik biznes subyektlarining moliyaviy resurslarga tezkor kirishini ta'minlaydi.

❖ Hududlarda moliyaviy infratuzilmani rivojlantirish hamda bank-moliya xizmatlarining hududiy qamrovini kengaytirish lozim. Ayniqsa, chekka hududlarda faoliyat yuritayotgan kichik biznes subyektlari uchun moliyaviy xizmatlardan foydalanish imkoniyatlarini oshirish resurslardan foydalanish samaradorligini yaxshilaydi.

❖ Kichik biznes subyektlarining investitsion jozibadorligini oshirish maqsadida soliq imtiyozlari va davlat qo'llab-quvvatlash dasturlarini yanada takomillashtirish zarur. Bu korxonalarining moliyaviy barqarorligini mustahkamlash va ishlab chiqarish hajmini kengaytirishga xizmat qiladi.

❖ Moliyaviy resurslardan foydalanish samaradorligini baholashda zamonaviy iqtisodiy tahlil usullaridan foydalanishni kengaytirish maqsadga muvofiqdir. Xususan, rentabellik, likvidlik, kapital aylanuvchanligi va investitsiya samaradorligi ko'rsatkichlarini muntazam monitoring qilish korxonalarda samarali boshqaruv qarorlarini qabul qilish imkonini beradi.

❖ Kichik biznes subyektlari rahbarlari va mutaxassislarining moliyaviy savodxonligini oshirish bo'yicha maxsus o'quv dasturlarini tashkil etish zarur. Bu moliyaviy resurslardan oqilona foydalanish, investitsion risklarni kamaytirish hamda korxonalarining raqobatbardoshligini oshirishga xizmat qiladi.

❖ Innovatsion texnologiyalar va energiya tejankor uskunalarni joriy etishni rag'batlantirish orqali kichik biznes subyektlarining ishlab chiqarish samaradorligini oshirish lozim. Bu ishlab chiqarish xarajatlarini kamaytirish va sof foyda hajmini ko'paytirishga imkon yaratadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Porter M.E. *Competitive Advantage: Creating and Sustaining Superior Performance*. — New York: Free Press, 1985. <http://faculty.bcitbusiness.ca/KevinW/4800/portercompetitiveadvantage.pdf>
2. Fama E.F. "Efficient Capital Markets: A Review of Theory and Empirical Work" // *The Journal of Finance*. — 1970. — Vol. 25(2). — pp. 383-417.

- Keynes J.M. *The General Theory of Employment, Interest and Money*. – London: Macmillan, 1936. <http://cas.umkc.edu/economics/people/facultypages/kregel/courses/econ645/winter2011>
4. Drucker P.F. *The Practice of Management*. – New York: Harper & Row, 1954. <http://eet.pixel-online.org/files/etranslation/original/The%20Practice%20of%20Management.pdf>
5. Drucker P.F. *Management Challenges for the 21st Century*. – New York: Harper Business, 1999. <http://www.pld.fk.ui.ac.id/wp-content/uploads/2013/04/Management-Challenges-for-the-21st-Century.pdf>
6. Tirole J. *The Theory of Corporate Finance*. – Princeton University Press, 2006. <http://faculty.london.edu/ptirole/downloads/TheoryofCorporateFinance.pdf>
7. Stiglitz J.E. *Economics of the Public Sector*. – New York: W.W. Norton & Company, 2000. <http://www.columbia.edu/~xs23/Teaching/SectionEconomicsOfThePublicSector.pdf>
8. Lavrushin O.I. *Банковское дело*. – Москва: KHOPUS, 2016. <http://institutiones.com/download/books/1878-bankovskoe-delo-lavrushin.html>
9. G'ulomov S.S. *Raqamli iqtisodiyot asoslari*. – Toshkent, 2020. <http://library.tsue.uz/files/raqamli-iqtisodiyot-asoslari.pdf>
10. Abdug'afforov A. "Korxonalarda moliyaviy resurslardan foydalanish samaradorligini baholash masalalari" // *Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar*. – 2022. http://iqtisodiyot.tsue.uz/sites/default/files/maqolalar/15_Abdug%27afforov.pdf
11. <https://stat.uz/uz/rasmiy-statistika/small-business-and-entrepreneurship-2> ma'lumotlari asosida muallif tomonidan tayyorlangan.